Adevărul între *cuvîntul biblic* şi *cuvîntul poetic* în viziunea lui Eminescu

Dumitru IRIMIA

Eminescu's poetry highlights the consubstantiality between the divine and the poetic creativity. As substantiated by the absolute Truth, the sacredness of the World corresponds to the sacredness of the Word. The author examines the relationship between the sacred and the poetic, with reference to the Biblical text, on the one hand, and to some of Eminescu's poems, on the other.

În abordarea acestui subiect ne întemeiem mai cu seamă pe una dintre coordonatele poeticii eminesciene: înțelegerea creativității poetice în raport de consubstanțialitate cu creativitatea divină.

În poemul inițiatic *Povestea magului călător în stele*, seraful - voce interioară a Feciorului de împărat fără stea, în devenire ipostază a poetului orfic – îi dezvăluie condiția de excepționalitate:

Ascultă glasu-mi rece: eu sînt un seraf mare
De Domnul eu trimisu-s căci te iubeşte mult,
Să scap a ta viață de caosu-i imens
Eu în glasul gîndiri-ți am pus acesta sens.
[……..]
Că-n lumea dinafară tu nu ai moştenire,
A pus în tine Domnul nemargini de gîndire.
[……]
Astă nemărginire de gînd ce-i pusă-n tine
O lume e în lume şi în vecie ține.

Cînd moartea va cuprinde viața ta lumească,
Cînd corpul [tău] *cădea-va de vreme risipit,*
Vei coborî tu singur în viața-ți sufletească
Şi vei dura în spațiu-i stelos nemărginit;
Cum Dumnezeu cuprinde cu viața lui cerească
Lumi, stele, timp şi spațiu ş-atomul nezărit,
Cum toate-s el şi dînsul în toate e cuprins
Astfel tu vei fi mare ca gîndul tău întins. (O/ IV: 161-162)

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

Poate că, mai mult ca la oricare alt poet român, lumea semantică întemeiată de Eminescu este o lume de întrebări. Şi aceasta, întrucît, în / prin creaţia sa, Poetul îşi asumă întrebările Lumii, ale Fiinţei în general, în perspectiva din *Archaeus*: „*În fiece om se-ncearcă spiritul Universului* [...]. *Oamenii sînt probleme ce şi le pune spiritul Universului, viețile lor – încercări de dezlegare."* (O/ VII: 283), „*Omul e o întrebare? fiecare om e-o-ntrebare pusă din nou Spiritului universului*." (Ms.2262; O/ VII: 287) şi întrebările Fiinţei umane faţă cu Fiinţa lumii. Este semnificativ că într-o aceeaşi creaţie poetică, *Îmbătrînit e sufletul din mine...*, sînt concentrate întrebări – retorice în esenţă – privind capacitatea limbajului, a oricărui limbaj, de a capta şi exprima tensiunea raportului omului cu Lumea: „*Ah, ce-i cuvîntul, ce-i coloare, sunet, / Marmura ce-i pentru ce noi simţim?" (*O/ IV: 490) şi întrebări privind cunoaşterea Lumii, care, prin nivelul de suprafaţă, ascunde sau doar nu-şi poate dezvălui esenţa de la nivelul de adîncime: „*Ce-arată faţa mării ce-i în mare?"* (Ibidem)

Imposibilităţii de a răspunde la întrebările lumii pe cale raţională, Poetul îi opune, în *Memento mori*, intrarea în comunicare cu Fiinţa lumii prin poezie:

Şi de-aceea beau păharul poeziei înfocate.
Nu-mi mai chinui cugetarea cu-ntrebări nedezlegate
Să citesc din cartea lumii semne ce mai (eu) nu le-am scris. (O/ IV: 151)

Poezia are acest privilegiu, întrucît are atributul sacralităţii, este cale de acces la transcendent. Răspunsul dat, în *Epigonii* - poem al deschiderii *noii direcţii în poezia română*, la întrebarea: „*Ce e poezia?* ***Înger*** *palid cu priviri curate*," (O/ I: 36) trebuie corelat cu imaginea ***îngerului*** din poemul *Demonism*, care dezvăluie existenţa celor două nivele ale lumii: fenomenal şi esenţial: „*Iar* ***un înger****, cel mai blînd, / Îngenuncheat l-a lui picioare cîntă /* [...] */* ***Nu credeţi cum că luna-i lună.Este / Fereasta cărei ziua-i zicem soare***" (O/ IV: 87) şi cu imaginea creaţiei şi creativităţii poetului orfic prin dialogul cu fiinţa lumii, din *Povestea magului călător în stele*:

Tot ce-am gîndit mai tînăr, tot ce-am cîntat mai dulce,
Tot ce a fost în cîntu-mi mai pur şi mai copil
S-a-mpreunat în marea aerului steril
Cu razele a lunei ce-n nori stă să se culce
Şi a format ***un înger*** *frumos şi juvenil.* (O/ IV: 173)

sau din *Mureşanu* (varianta din 1876):

Un înger *eşti, un suflet ce-i rătăcit de mult,*
Al cărui glas de noapte eu noaptea îl ascult?
O, cine eşti?
[…….]
Chipul
Vin! eu vin.
Sufletul în vecia-i atras de-a ta chemare,
Din noaptea nefiinţei înfiorat apare...
[……..]

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

La al tău glas de jale lumina tremura,
Chiar Dumnezeu ce-adie în ceru-i înflorit,
Ascultă blînda rugă, ce trece liniştit
Prin nopţile-nstelate – o muzică de vis –
Ce-inundă faţa-i veche c-un dureros surîs
Şi inima-i bătrînă din nou o mai inspiră
De cugetă lumi nouă – cum cugetă o liră
Eternele-i armonii... (O/ IV: 311-312)

Prin consubstanţialitatea *creativitate divină-creativitate poetică*, sacralităţii Lumii îi corespunde sacralitatea cuvîntului, aceasta în temeiul Adevărului – ca Adevăr absolut, adevăr originar în a fi-ul lumii, adevăr revelat, în a fi-ul lumii poetice, ceea ce impune o anume înţelegere a raportului dintre cuvînt şi lume, în textul biblic, mai întîi, în textul poetic, apoi.

În ***Biblie***, *Cartea I. Facerea*, cap. I, Lumea este întemeiată prin rostirea Cuvîntului creator: Logosul divin îşi dezvăluie cele trei ipostaze: gîndirea divină trecută în rostire este facere: „(3) Şi *zise* Dumnezeu: «Să se facă lumină!» Şi *se făcu* lumină."

Cuvîntul dă, apoi, prin numire, identitate componentelor şi dimensiunilor Lumii, în procesul de transformare a Hosului în Cosmos: „(5) Şi *numi* Dumnezeu lumina *ziuă* şi întunericul l-a numit *noapte*."

Verbul *zicerii* şi verbul *numirii* se impun ca centri semantici complementari în versetele de început ale creării originare a Lumii. Nu se mai înscriu, însă, acestei complementarităţi în versetele creării vieţuitoarelor din cele trei spaţii: apă, aer, pămînt: (24) Şi *a spus* Dumnezeu: „Să scoată pămîntul fiinţe vii de tot felul, dobitoace şi tîrîtoare şi fiare sălbatice după felul lor." Şi s-a făcut aşa.

(25) Şi *a făcut* Dumnezeu fiarele sălbatice după felul lor şi dobitoacele după felul lor şi toate tîrîtoarele pămîntului după felul lor. Şi a văzut Dumnezeu că sînt bune.

În cap.2 din *Facerea*, Dumnezeu plăsmuieşte din nou vieţuitoarele şi-i cere lui Adam, „creat după chipul şi asemănarea noastră" (26-27), să le dea nume:

(19) Şi a mai plăsmuit Dumnezeu din pămînt toate fiarele pămîntului şi toate păsările cerului şi le-a adus în faţa lui Adam să vadă cum *le va numi*; şi aşa cum *a numit* Adam orice fiinţă vie, acesta va rămîne drept *nume*.

(20) Şi *a pus* Adam *nume* tuturor dobitoacelor şi tuturor păsărilor cerului şi tuturor fiarelor pămîntului;

Fără a putea intra într-o exegeză biblică, dincolo de interpretarea numirii ca act prin care omul poate lua în stăpînire vieţuitoarele, rămîne esenţială întrebarea: "Cum a ştiut Adam să dea nume potrivit vieţuitoarelor?" Întrebarea este dezvoltată în două direcţii de către U. Eco în capitolul *De la Adam la confundarea limbilor*, din volumul masiv *Căutarea limbii perfecte*. Semioticianul italian, exeget al culturii şi literaturii medievale, plecînd de la versiunea *Vulgata* a ***Bibliei***, se întreabă: „Spunînd că Adam a numit diversele animale *nominibus suis* (în traducere, «cu numele lor») [...] înseamnă că Adam le-a numit cu numele care li se

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

cuvenea în baza vreunui drept extralingvistic sau cu numele pe care astăzi noi (în baza convenției adamice) le atribuim lor? Orice nume i-ar fi dat Adam este numele pe care *trebuia* să-l aibă animalul datorită naturii sale sau pe care Nomothet a hotărît în mod arbitrar să i-l atribuie, *ad placitum*, instaurînd în felul acesta o convenție?» (p.14). În versetele despre această a doua facere a viețuitoarelor de către Dumnezeu lipsesc şi verbul *zicerii* şi verbul *numirii*; Dumnezeu le plasmuieşte/zideşte din nou. Verbul (şi actul) numirii este trecut lui Adam, pentru ca omul să-şi dezvăluie o anumită capacitate?

ca să vază ce le va numi pre dînsele (*Biblia* lui Şerban – 1688)
să vază ce le va numi (*Biblia de la Blaj*, 1860-61 – *Vulgata*)
ca să vază cum le va numi (*Biblia*, traducere Bartolomeu.Anania)
pentru a vedea cum acesta le va numi (*Bible* de Jérusalem)
ca să vadă cum avea să le numească (*Bibbia*, traducerea italiană)

Iar dacă le-a numit cu numele potrivit: "...Şi au numit Adam *cu numele lor* toate jivinele şi toate paserile cerului şi toate fiarele pămîntului..." (*Biblia de la Blaj – Vulgata*) înseamnă sau că a descoperit / i s-a revelat identitatea ființelor dată de Dumnezeu în momentul creării lor: „ ...şi oricum va numi Adam toată ființa vie, ea aşa se va numi” (traducere Bartolomeu Anania), „...în orice mod omul ar fi numit fiecare din viețuitoare, acela *trebuia* să fie numele său.” (traducerea italiană), „fiecare *trebuia* să aibă numele pe care omul avea să i-l dea...” (*Bible* de Jérusalem) sau că a instituit el un raport de consubstanțialitate *nume-sens* (ceea ce poate fi o urmare a primei ipoteze): „Şi cum a numit Adam viețuitoarele aşa le-a fost numele.” (*Septuaginta*), „Şi tot ce au numit Adam suflet viu, acesta e numele lui.” (*Biblia – 1688, Biblia de la Blaj*). În oricare dintre variante rămîne semnificativ că Adam a identificat esența ființelor lumii şi totodată a creat expresia prin care aceasta a putut fi fixată.

În interiorul raportului *limbă-lume* versetele în discuție permit interpretarea că Dumnezeu creează Lumea iar Adam îi dă identitate.Sau poate mai exact: Crearea Lumii în elementele ei primordiale: *Apă, Pămînt, Aer* stă sub semnul sacrului, în mod implicit, în momentul prim al creației – al Ființei Lumii şi în mod explicit prin identitatea pe care o dă Adam ființelor lumii, într-un moment ulterior, prin revelarea esenței acestora în conştiința umană-congeneră creativității divine. Am putea interpreta numirea de către Adam a ființelor Lumii din perspectiva identității intuiție-expresie din gîndirea lui Croce din *Estetica* sa. În temeiul acestei interpretări, actul numirii de către om, în temporalitatea inocenței sale, a cunoaşterii intuitive sau a cunoaşterii prin revelație, poate fi regăsit în actul poietic; Lumea creată prin Cuvîntul divin este recreată prin Cuvîntul poetic în funcție ontologică.

Natura limbajului poetic stă în funcția de a revela sacralitatea lumii şi identitatea din stratul ei de adîncime. Cuvîntul poetic face parte din categoria *Cuvintelor originare* din eseul lui Lucian Blaga cu acest titlu şi este *metafora revelatorie* din aceeaşi concepție, prin care cuvîntul profan îşi recuperează esența de cuvînt sacru şi, prin aceasta, capacitatea de a revela sacralitatea lumii: „*Ochiul vostru vedea-n*

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

lume de ***icoane*** *un palat*" (*Epigonii*), „*Şi apele mişcă în pături plane, / În funduri visează* ***a lumei icoane***" (*Diamantul Nordului*; O/ IV: 328), „*Şi Rîul îşi mişcă oglinzile-i plane / N-adîncu-i umplute de-****a lumei icoane***" (O/ V: 300) şi principiile care îi guvernează dinamica internă: armonia muzicală şi lumina: „*Rămîneţi, dară, cu bine, sînte firi vizionare, /* ***Ce făceaţi valul să cînte****, ce puneaţi steaua să zboare*" (*Epigonii*), „*Atunci luciul mării turburi se aplană, se-nsenină /* ***Şi din fundul ei sălbatec auzi cîntec, vezi lumină.***" (*Memento mori*; O/ IV: 143). Din această perspectivă, întrebarea din *Criticilor mei*: „*Unde vei găsi cuvîntul / Ce exprimă adevărul?*" (O/ I: 227) deschide drum către înţelegerea esenţei creativităţii poetice; accesul la adevărul Lumii e posibil numai prin transcenderea limbii fenomenale, într-un proces de *descifrare-încifrare*, prin care Adevărul ontic trece în Adevăr poetic. Adam identifică esenţa fiecărei vieţuitoare şi, prin numele impus de esenţa însăşi, o întrupează pentru a o putea exprima în exterior. Altfel spus, numele identifică şi revelă esenţa Lumii făcînd-o conştientă de propria-i esenţă. Este semnificativ că, într-una din variante la *Criticilor mei*, Eminescu recurge la verbul ***a întrupa***: „*Zgomotos şi îndărătnic / Ele bat fugind sub tîmple / Toate cer* ***să se-ntrupeze*** */ File albe să le umple."* (O/ III: 288). Dar întrebarea „*Unde vei găsi cuvîntul / Ce exprimă adevărul*?", din creaţia poetică, se impune corelată cu întrebarea din însemnările rămase în manuscris: „***Ce-i adevărul?*** *Stafia minciunosului ieri în lumina zburîndului azi?*" (Ms.2262; *Fragmentarium*, p.85). Raportată intratextual la întrebarea biblică din temporalitatea istoric-umană a lui Isus, întrebare pe care i-o adresează Pilat: „*Dar ce este adevărul*?" (*Evanghelia dupa Ioan*; XVIII, 38), situează, de fapt, în antiteză, două ipostaze ale Adevărului:

- Adevărul absolut, din cuvîntul lui Isus: „*Am venit în lume ca să dau mărturie despre adevăr*." (*Evanghelia dupa Ioan*; XVIII, 37);

- Adevărul relativ, adevărul la care oamenii pot ajunge prin cunoaşterea unor variante perceptibile ale lumii fenomenale: „*Lumea nu-i cumu-i, ci cum o vedem*, pentru gînsac cum o vede el, pentru cîne item, pentru membru de la primărie, pentru Kant item. *Care-i adevărul*? Cel văzut clar de un gînsac sau cel abia întrevăzut ca printr-o negură de Kant?" (*Archaeus*; O.VII, p.278) sau pe care *îl dau drept adevăr*: „De aceea, cînd auzim *trîmbiţa marilor adevăruri*, cari se prezintă cu atîta conştiinţă de sine, să zîmbim şi să zicem: *Vorbe!vorbe! vorbe!*" (Idem, p.282)

Dependent de limitele condiţiei umane: „*Adevărul, creaţie a omului, e ca şi el (fiinţa lui) efect a împregiurărilor*." (Ms.2257; *Fragmentarium*, p.85), dificultatea definirii Adevărului: „*Adevăr, orice definiţiune ţi-aş da trece ca nourii în nestabilitatea ideii*." (*Ibidem*) este de raportat la modul de a fi al cunoaşterii umane, care se blochează la primul nivel, al adevărului relativ al lumii fenomenale, reprezentînd o multitudine de variante ale invariantei care este Fiinţa lumii:

Din munţi bătrîni şi din păduri măreţe
Se nasc izvoare, ropotind se plimbă,
[…….]
În drumul lor ia firea mii de feţe

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

Aceleaşi sînt deşi mereu se schimbă.
(*Coborîrea apelor*; O.IV, p.247)
*Au nu sînt toate-**nvelitori***
Fiinţei ce nu moare?
(*Luceafărul*, var.; O/ II: 388, 405)

Accesul la esenţa lumii nu este posibil în condiţiile situării omului în spaţio-temporalitatea fenomenală:

Timp, căci din izvoru-ţi curge a istoriei gîndire
Poţi răspunde la-ntrebarea ce pătrunde-a noastră fire?
[……..]
*Nu!...Tu măsuri **intervalul de la leagăn pîn' la groapă**,*
În ăst spaţ' nu-i adevărul…"
(*Memento mori*; O/ IV: 148)

Concluzia aceasta încheie o suită de întrebări privind esenţa fiinţei umane, căutată în interiorul raportului Om-Dumnezeu, printr-o inversare a perspectivei căutării:

Tu, ce scrii mai dinainte a istoriei gîndire,
Ce ţii bolţile tăriei să nu cadă-n risipire,
*Cine eşti?...Să pot pricepe şi **icoana ta...pe om***. (Idem, p.147),

întrebări dublate de o succesiune de eşuări, în adevăruri efemere (substantivul la plural), care împiedică accesul la Adevărul absolut (substantivul la singular):

Ca s-explic a ta fiinţă, de gîndiri am pus popoare
Ca idee pe idee să clădească pîn-în soare
Cum popoarele antice în al Asiei pămînt
Au unit stîncă pe stîncă, mur pe mur s-ajungă-n ceruri.
*Un grăunte de-ndoială mestecat în **adevăruri***
Şi popoarele-mi de gînduri risipescu-se în vînt. (Idem, p.148)

sau în imaginar poetic: „*Şi cînd cred s-aflu **adevărul** mă trezesc - c-**am fost poet***." (*Ibidem*).

Respingerea adevărurilor efemere în creaţia poetică intră în complementaritate cu afirmarea, în însemnările manuscris, a *Adevărului absolut*, principala exigenţă a textului biblic şi a discursului religios: „Care e cestiunea principală la religie? Este ca ea să fie *un adevărat absolut* în privirea simbolurilor ei, în privirea formelor esterioare sau să cuprinză înlăuntru-i o repartiţie de idei astfel încît asemenea cîntarului să arate totdeauna că răul este rău, binele bine. Dacă o religie pozitivă îndeplineşte această din urmă condiţie ni se pare că capetele seci pe cari le produce Pămîntul ar putea să se dispenseze de cercetări asupra *adevărului istoric* a celor cuprinse în Biblie." (Ms.2275 B; *Fragmentarium*,p.376)

În interiorul concepţiei organice a lui Eminescu, raportul dintre Adevărul absolut şi adevărul relativ corespunde situării lumii, prin cele două nivele: de adîncime şi de suprafaţă, între sacru şi profan şi implică deschiderea fiinţei umane spre transcenderea lumii fenomenale prin transcenderea limbii fenomenale (limba neutră, practică), în temeiul aceluiaşi raport sacru-profan. În acest sens, este

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

semnificativ un model sintactic în care aceeaşi predicaţie trimite spre Adevăr: „Adevărul e stăpînul nostru, nu noi stăpînii adevărului." (Ms.2275 B ; *Fragmentarium*, p.87) şi spre Limbă: „Nu noi sîntem stăpîni limbei, ci limba e stăpîna noastră." (Idem, p.241).

Sacralitatea limbii este revelată în acelaşi fragment manuscris prin imaginea sanctuarului şi a originarităţii: „Precum într-un sanctuar reconstituim piatră cu piatră tot ce-a fost înainte – nu după fantazia sau inspiraţia noastră momentană – ci după ideea în genere şi în amănunte care-a predomnit la zidirea sanctuarului, astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească." (*Ibidem*)

Limba română dispune de doi termeni pentru a numi, metonimic, dimensiunea ei profană, aflată în relaţie cu adevărul oamenilor: ***vorbă*** şi dimensiunea sacră, în legătură cu adevărul sacru al Fiinţei lumii şi al fiinţei umane: ***cuvînt***. Opoziţia ***cuvînt-vorbă*** se întemeiază în limbajul eminescian, în creaţia poetică şi în publicistică, pe recuperarea unei trăsături semantice originare, uitată de limba comună în întrebuinţarea ei actuală, unde termenii sînt sinonimi. Trăsătura semantică + *sacralitate* a termenului ***cuvînt*** este o dezvoltare a semanticii termenului latinesc. Din planul semantic al termenului originar ***conventu(s/m***), limbile romanice occidentale au continuat şi dezvoltat sensul de *comunitate şi spaţiul de adunare a comunităţii* romane, restrîns la comunităţile de creştini: it. ***convento***, sp. ***convento***, fr. ***couvent***, cu sensul de *mînăstire*. Limba română, în schimb, a conservat şi dezvoltat sensul de *înţelegere, mijloc de înţelegere*: ***cuvînt***. Trăsătura semantică + *sacru* a trecut în ambii urmaşi ai termenului latinesc, dar numai în limba română a devenit trăsătură definitorie a limbii. Conţin această trăsătură a *sacralităţii*, circumscrisă modului de a fi al fiinţei umane, în cultura originar orală, expresii fixe care au ca nucleu semantic şi structural termenul ***cuvînt***: ***a avea cuvînt***, ***a-şi da cuvîntul***, ***a-şi ţine cuvîntul***, ***a fi om de cuvînt*** etc. Intră în antonimie cu aceste expresii fixe, expresiile dezvoltate în baza termenului ***vorbă***, conotate negativ: *efemeritatea, lipsa de substanţă, falsul* etc., situînd fiinţa umană în profan: ***a duce cu vorba***, ***din vorbă în vorbă***, ***vorbe de clacă***, ***vorbe în vînt*** etc.

Cu această percepere antitetică, Eminescu situează creativitatea poetică între cei doi poli: ai mimesisului necreator, străin artei autentice, reflectat în perspectivă satirică, ironică şi autoironică, şi al tensiunii creatorului în căutarea căilor de acces la esenţa lumii. La primul pol, centrul nuclear al semantizării poziţiei poetului este reprezentat de termenul ***vorbă***: „*Aceasta e menirea unui poet în lume? / Pe valurile vremei, ca boabele de spume / Să-nşire-ale lui* ***vorbe****, să spuie verzi şi-uscate*" (*Icoană şi privaz*; O/ IV: 288), „*În capetele noastre de semne-s multe sume / Din mii de mii de* ***vorbe*** *consist-a noastră lume, /* […] */ Nu-i acea altă lume a geniului rod.*" (Idem, p.289), „*Cu-aurul fals al* ***vorbii*** *spoiesc zădarnic banul / Cel rău al minţii mele...*" *(*Ibidem), „*Astfel la clăi de* ***vorbe*** *eu fac vîrfuri / De rime splendizi...*" (*Cum negustorii din Constantinopol*; O/ IV: 205). La celălalt pol, centrul nuclear îl reprezintă termenul ***cuvînt***: „*Ah, ce-i* ***cuvîntul****, ce-i coloare,*

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

sunet, / Marmura ce-i pentru ce noi simțim?" (*Îmbătrînit e sufletul din mine...;* O/ IV: 420), „*Unde vei găsi* ***cuvîntul*** *ce exprimă adevărul*?" (*Criticilor mei*)

Cuvînt şi ***adevăr*** se întîlnesc prin dimensiunea + *sacru* în *Luceafărul*, considerat în macrosintaxa poemului în varianta publicată şi în coexistența, în devenirea poemului, a variantelor-manuscris, într-o perspectivă poietică descrisă de Gianfranco Contini, o dată cu interpretarea variantelor creațiilor lui Leopardi. În structurarea poemului eminescian, nucleul semantic central: întrebarea privind posibilitatea refacerii armoniei originare, prin iubire, opoziția dintre lumea contingentului (reprezentată de Fata de împărat) şi lumea transcendentului (reprezentată de Luceafăr) este marcată, între altele, prin opoziția *vorbă-cuvînt*. Armonizarea între cele două lumi nu este posibilă, pentru că însăşi comunicarea între ele nu este posibilă; Fata de împărat are acces numai la ipostaza profană a limbii: ***vorbă***; ea nu are acces la sensul chemărilor Luceafărului întrucît îi receptează limbajul numai la nivelul de suprafață al limbii, limba fenomenală, care ține de profan: „*Străin la* ***vorbă*** *şi la port, / Luceşti fără de viață*", „*Deşi vorbeşti pe înțeles, / Eu nu te pot pricepe*". În răspunsul ei, fata de împărat i se adresează tot printr-un limbaj întemeiat pe nivelul de suprafață al limbii: „*Nu caut* ***vorbe*** *pe ales, / Nici ştiu cum aş începe*" , „*Din cîte* ***vorbe*** *am ales / Nu ştiu cum aş începe, / Deşi vorbeşti pe înțeles / Eu nu te pot pricepe*." (var.; O/ II: 317). Termenul ***cuvînt***, sinonim în limba fenomenală, antonim în limbajul poemului, prin trăsătura semantică + *sacru*, intervine numai în comunicarea dintre Demiurg şi Hyperion: „*Iar tu Hyperion rămîi / Oriunde ai apune,/ Cere-mi,* ***cuvîntul*** *meu de-ntîi, /Să-ți dau înțelepciune?*". Încercat într-o singură subvariantă: „*Dar cere-mi* ***vorba*** *mea de-ntîi*" (O/ II: 451), termenul ***vorbă*** este abandonat în toate variantele de structurare a răspunsului Demiurgului.

În ediția Maiorescu, în care poemul *Luceafărul* prezintă mai multe deosebiri față de varianta publicată în *Almanahul Societății «România Jună»* de la Viena şi reluată în acelaşi an în *Convorbiri literare*, în locul termenului ***cuvînt*** se află termenul ***formă***: „*Tu eşti din* ***forma*** *cea dintîi, / Eşti vecinică minune*". Şi într-o variantă şi în cealaltă trăsătura semantică esențială rămîne *originaritatea*, implicită în planul semantic al celor doi termeni: ***cuvînt*** şi ***formă***, explicită în determinarea ***dintîi***. Cu deosebirea că, în varianta din ediția Maiorescu, este privilegiată perspectiva filozofică, ***forma*** fiind în gîndirea antică principiu întemeietor, ceea ce implică, în fond, consubstanțialitatea *sens-expresie*. În prima variantă publicată, primează perspectiva biblică, cu originea, poate chiar directă, în Prologul *Evangheliei după Ioan* (copiat între manuscrisele eminesciene din preajma *Luceafărului*): „La-nceput a fost Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul". Dacă rămînem pe terenul concepției lui Gianfranco Contini, fără a ignora devenirea de la o variantă la alta, semnificația poemului *Luceafărul* se întemeiază pe toate variantele, considerate în simultaneitate. În felul acesta, fără a putea cunoaşte factorii care au concurat la înlocuire (care pare să fie făcută de Eminescu, aşa cum argumentează P. Creția), rămîne esențial că orice înlocuire în structura sintagmatică a versului/strofei nu conduce la întreruperea

BDD-A5 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

legăturii cu termenul existent în planul paradigmatic al poemului în devenire. Iar sub acest aspect, ***cuvîntul*** (*dintîi*) îşi revelă semantica profundă prin corelaţia cu *adevărul* din variantele poemului rămase în manuscris, deschizînd astfel drum spre recunoaşterea a trei ipostaze ale identităţii Luceafărului:

- identitatea *fenomenală*, din planul / lumea contingentului, fixată prin termenul ***Luceafăr***, nume folosit de Fata de împărat, exprimînd, din perspectiva perceperii fiinţei umane, o natură excepţională, prin fructificarea mito-poetică a modului specific în care limba română numeşte acelaşi corp ceresc pentru care alte limbi romanice (şi neromanice) recurg la termenul ***stea*** (it. ***stella mattutina***, fr. ***étoile du matin/soir***);

- identitatea *mito-simbolică*, din planul/lumea transcendentului, fixată de termenul ***Hyperion***, rostit de Demiurg, cu un plan semantic foarte complex, în care se întîlnesc nivele de semnificare mitologică, cu originea în mitologia şi filozofia greacă: Hyperion este unul din Titani, la Hesiod, zeul luminii, la Homer, este *hyper-eon*, în gnosticism, *eon* fiind aici fiinţă de esenţă spirituală, din spaţiul transcendentului;

- identitatea *esenţială*, pentru care *Luceafă*r şi *Hyperion* erau două ipostaze de manifestare a *sacrului*, esenţă care se revelă în variante rămase în manuscris: este parte din Adevăr, din Absolutul Fiinţei, ceea ce înseamnă că este chiar Adevărul / Absolutul, care există ca întreg întrucît există partea.

Fata de împărat percepe natura „*peste fire*" a Luceafărului: „*Căci eu nu sînt de seama ta, / Cu chipul* ***peste fire***" (var.; O/ II: 423), nonapartenenţa la lumea muritorilor: „*Tu te coboară pe pămînt, /* ***Fii muritor*** *ca mine*" (O/ I: 175). Luceafărul însuşi îşi cunoaşte identitatea excepţională, de fiinţă nemuritoare: "*Au nu-nţelegi tu oare, / Cum că eu sînt* ***nemuritor*** */ Şi tu eşti muritoare?"*(Idem, p.172). Dar esenţa lui profundă o cunoaşte numai Demiurgul: Luceafărul nu are doar atributul eternităţii, el este chiar eternul. În revelarea acestei identităţi, pentru care Demiurgul nu-i poate schimba lui Hyperion Legea: „*Ca* ***adevăr*** *din sînul meu / Tu faci din mine parte, /Dar* ***adevărul*** *ca şi eu / Noi nu cunoaştem moarte*." (O/ II: 389), prin raportare la identitatea intuită de Fata de împărat şi cunoscută de Luceafăr, este semantizat poetic raportul dintre adevărul relativ şi adevărul absolut, formulat într-o însemnare rămasă între manuscrise: "*Dreptul e adevăr – virtutea e adevăr****, nu cel relativ care constată cum este ci cel absolut care este****." (Fragmentarium*, p.217).

Fiind parte din Adevărul absolut: „*Tu* ***adevăr*** *eşti datorind, / Lumină din lumină / Şi* ***adevărul*** *nimicind / M-aş nimici pe mine*" (O/ II: 389), prin schimbarea Legii Luceafărului, s-ar nega Fiinţa însăşi: „*Hyperion ce din genuni / Răsai c-o-ntreagă lume / Tu îmi cei semne şi minuni / Ce* ***fiinţa mea o neagă***." (O/ II: 414). Imaginea, de esenţă biblică, *lumină din lumină*, altă ipostază a Adevărului absolut, înţeles ca Dumnezeu - în continuitatea unei însemnări-manuscris: „*Dumnezeu şi Adevărul sînt identici*." (Ms.2267; O/ XV: 348) – întăreşte direcţia de semnificare cristică, revelată într-o altă variantă prin sintagma *a treia parte* din întregul divinităţii

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

creştine: „*Tu **din eternul meu întreg** / Te-ai smuls o stea senină / Cum vrei puterea mea s-o neg / Lumină din lumină*” - var.: „*Tu din **eternul meu întreg** /Rămîi **a treia parte** / Cum vrei puterea mea s-o neg / Cum pot să-ţi dărui moarte?*” (O/ II: 418).

O altă ipostază a întrupării lui Cristos – întruparea istoric-umană din poezia *Dumnezeu şi om* – revelă aceeaşi apartenenţă la ***Adevăr***: „*Mergeţi regi spre închinare la născutul în tavernă /* [...] *// În tavernă...-n umilinţă s-a născut dar **adevărul** ? /Şi în faşe de-njosire e-nfăşat eternul rege?*” (O/ IV: 192). Nucleul semantic al poeziei *Dumnezeu şi om* îl constituie antiteza dintre două temporalităţi în conceperea artistică a Adevărului divin. Deschiderea fiinţei umane spre identitatea dual㠹i esenţă divină este semantizată prin semnul poetic *hieroglifă* în temporalitatea inocenţei artistului şi a fiinţei omului: „*Dar pe pagina din urmă în trăsuri greoaie, seci, / Te-am văzut născut în paie, faţa mică şi urîtă, / Tu, Christoase-**o ieroglifă** stai cu fruntea amărîtă, / Tu, Mario, stai tăcută, ţapănă cu ochii reci!*” (Idem, p.191). Raportul *estetic-sacru* privilegia dimensiunea sacrului; imaginalul (H. Corbin) era chemat să deschidă calea spre perceperea fiinţei lui Dumnezeu: „*Era vremi acelea, Doamne, cînd gravura grosolană / **Aiuta** numai **al minţii zbor de foc cutezător...***” (Ibidem). Epoca modernă a schimbat raportul *sacru-estetic*, absolutizînd esteticul, şi acesta, dintr-o perspectivă proprie ierarhiei din societatea oamenilor: „*Azi artistul te concepe ca pe-un rege-n tronul său, / Dară inima-i deşartă mîna-i fină n-o urmează... /* [...] */ Şi în ochiul lui cuminte **tu eşti om nu Dumnezeu.***” (Idem, p.192), ajungînd, într-o variantă, pînă la coborîrea în profan şi la desemantizarea Cuvîntului: „*Ieri ai fost steaua de aur a-mpăraţilor creştini / Azi în gura lor profană nu mai eşti decît **un nume***.” (var. intitulată *Christos*; O/ V: 164)

În antiteză cu imaginea din prima temporalitate, versurile finale semnificînd specificul artei neinspirate, nici în planul sacrului, nici în plan estetic: „*Ieri ai fost credinţă simplă, însă, sinceră, adîncă, / Împărat fuşi omenirei, crezu-n tine era stîncă, / **Azi pe pînză te aruncă, ori în marmură te taie***.” (O/ IV: 192) intră în corespondenţă cu antiteza dintre cele două poetici, mimetic necreatoare şi vizionar-revelatoare, din poemul *Epigonii*: „*Voi pierduţi în gînduri sînte, convorbeaţi cu idealuri, / **Noi cîrpim cerul cu stele, noi mînjim marea cu valuri.**”, „Rămîneţi dară cu bine, sînte firi vizionare, / **Ce făceaţi valul să cînte, ce puneaţi steaua să zboare***.”

Cu această viziune asupra Fiinţei Lumii şi asupra fiinţării lumilor poetice, în semantica temenului ***hieroglifă*** adevărul poetic se întîlneşte cu adevărul sacru din perspectiva raportului dintre cele două nivele, de suprafaţă şi de adîncime:

- în perceperea celor două ipostaze ale lui Isus: exterioară – întruparea istoric-umană, interioară – esenţa divină: „*Tu, **Christoase–o– ieroglifă**, stai cu fruntea amărîtă*”;

- în conceperea poeziei: limba neutră, fenomenală, la nivelul de suprafaţă, limba esenţială, limbajul poetic în funcţie ontologică, la nivelul de adîncime: „*Adevărat*

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

cum că poezia nu are să descifreze ci, din contra, are să încifreze o idee poetică în simbolele şi ***hieroglifele*** *imaginilor sensibile*." (*Fragmentarium*, p.238);

- în înţelegerea mitului, basmului: naraţiunea, la nivelul de suprafaţă, sensul-orientare în procesul de iniţiere în esenţa lumii, la nivelul de adîncime: „*E păcat cum că românii au apucat a vedea în basm numai basmul, în formă numai formă* [...]; ***mitul*** *nu e decît un simbol,* ***o hieroglifă****, care nu-i de ajuns că ai văzut-o, că-i ţii minte forma* [...], *ci aceasta trebuie citită şi înţeleasă*." (*Strîngerea literaturii noastre populare*; *Fragmentarium*, p. 237).

În aceste trei direcţii de semnificare ale semnului poetic ***hieroglifă***, accentul semantic în perspectiva perceperii lumii în dimensiunea ei sacră şi a receptării poeziei şi mitului şi basmului este transcenderea nivelului de suprafaţă. În lumea divinului din **Biblie** au făcut-o, între alţii, vameşul Zahei şi tîlharul răstignit alaturi de Isus: „(42) Şi zicea către Isus: «Pomeneşte-mă, Doamne, cînd vei veni întru împărăţia Ta!»", „(43) Atunci zise Isus lui: «Adevărat zic ţie, astăzi cu mine vei fi în rai».". În poezie trebuie să o facă cititorul inocent, eliberîndu-se din prizonieratul limbii neutre: „*Da, la voi se-ndreaptă cartea-mi, / La* ***voi inimi cu aripe****. / Ah! lăsaţi ca să vă ducă / Pe-altă lume-n două clipe*." (*Aducînd cîntări mulţime*; O/ IV: 501), în basm, ascultătorul cu fiinţa deschisă: „Ş-apoi Dumnezeu mie mi-a dat gură şi limbă iar d-voastră v-a dat urechi şi de aceea ascultaţi şi asta, pe lîngă multe *minciuni* ce-aţi mai ascultat - *da nu cumva să ziceţi că-i minciună*, c-apoi atîta vă trebuie." (*Poveşti, snoave şi legende*, p. 327), în descifrarea sensurilor mitului, cititorul specializat: „Ce face istoricul cu mitul? *Caută* spiritul, ideea acelor forme, cari ca atare sînt *minciune*." (*Fragmentarium*, p.235)

Bibliografie

Mihai Eminescu, *Opere* (Ediţia critică întemeiată de Perpessicius şi continuată de P. Creţia şi D. Vatamaniuc):

vol. I, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", Bucureşti, 1939

vol. II, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1943

vol. III, Fundaţia Regele Mihai, Bucureşti, 1944;

vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1952;

vol. V, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1958;

vol. VII, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1977;

vol. XIV, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1983;

vol. XV, Editura Academiei, Bucureşti,1993;

vol. XVI, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1989; (Trimiterile la această ediţie se fac prin siglele O/ I, II, III etc., cu indicarea titlului poeziei şi a paginii.)

Mihai Eminescu, *Fragmentarium* (ediţie Magdalena D. Vatamaniuc), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981 (*Fragmentarium*)

Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură (reeditare), Editura Institutului Biblic, Bucureşti, 1988

Biblia (versiunea Bartolomeu Anania), Editura Institutului Biblic, Bucureşti, 2002

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)

La Bible de Jérusalem, Les Editions du CERF, Paris, 2003
La Sacra Bibbia, Roma, 1974
Septuaginta.1.Geneza, Editura Polirom,Iaşi, 2004
Monumenta Linguae Dacoromanorum.Biblia 1688, Pars I.Genesis, Iaşi, 1988
*** *Poveşti, snoave şi legende*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967
Umberto Eco, *La ricerca della lingua perfetta nella cultura europea*, Laterza, Roma-Bari, 1993

BDD-A5 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 18:40:44 UTC)